

Довженко Олександр Петрович 1894—1956

Біографія

Народився Олександр Довженко 10 вересня 1894 року в селянській родині на Чернігівщині, в мальовничому містечку Сосниця. Дитинство його проходило серед казкової природи Придесення, колоритних постатей, життєвських трагедій і свят своїх земляків. Пізніше цей побачений, почутий, пережитий у дитинстві світ знайде своє втілення у довженківських фільмах, що золотими літерами впишуться у скарбницю світового кіно. У Сосниці Сашко, як звали його рідні, здобуває початкову освіту. З сімнадцяти років він — студент Глухівського учительського інституту, закінчивши який у 1914 році, отримує направлення до Житомира. Вчителювання його тривало до літа 1917 року й включало в себе природознавство й гімнастику, географію й фізику, історію й малювання. Згодом він переїздить на роботу до Києва. Тут він вчителює і вчиться в Київському комерційному інституті на економічному факультеті. Коли ж у Києві відкрилася Академія мистецтв, Довженко стає її слухачем. У буремне лихоліття 1918 — 1920 років Довженко на службі у Червоній Армії. Після визволення Києва від польських інтервентів працює в губернському управлінні народної освіти завідуючим відділом мистецтва. Так тривало до липня 1921 року, коли його, за наказом Наркомату закордонних справ УРСР, було зараховано співробітником цього поважного відомства і направлено на роботу за кордон — спочатку до консульства у Варшаву, а згодом у Берлін. Там він продовжує малювати й студіювати малярство. У 1923 році О.Довженко повертається в Україну. Доля заносить його до Харкова, на той час столиці України, де він влаштовується на роботу в газету «Вісті», працюючи там карикатуристом та художником-ілюстратором. На тридцять третьому році життя О.Довженка круто змінюється. Він приїжджає до Одеси, де починає працювати режисером на кіностудії. Першою пробою став фільм «Ягідка кохання», що мав комедійний характер, але Олександр Петрович ніколи не зараховував його до свого творчого доробку. Точкою відліку свого кінематографічного життя він справедливо розпочинав зі стрічки «Сумка дипкур'єра», в якій окрім всього ще знявся і в ролі кочегара. Мрією О.Довженка було національне кіно, наближення його естетики до народного мистецтва. У 1928 році він за сто днів знімає фільм «Звенигора» — історію українського народу від сивої давнини до сучасності. «Картину я не зробив, а проспівав, як птах», — казав митець. Наступною роботою О.Довженка стає стрічка «Арсенал», а ще через рік, у 1930 р., на екрани виходить неперевершений шедевр світової кінокласики — «Земля». Цей фільм — гімн життю — було названо серед двадцяти кращих кінострічок усіх часів і народів. Фільм, у якому О.Довженко звернувся до трьох одвічних загальнолюдських тем: життя і смерть, людина і земля, старе і нове — уже знімався на Київській кінофабриці, яку тільки розпочали будувати. В цей час на її території Довженко і закладає свій знаменитий сад. Відносно творчою невдачею можна вважати стрічку «Іван», у якій відбилися творчі шукання автора по відтворенню нового змісту життя. На початку 1933 року залишає Київську кінофабрику і переїздить до Москви. Згодом разом з дружиною Ю.Солнцевою та письменником О.Фадєєвим вирушає на Далекий Схід. Мета поїздки — створення сценарію про східні рубежі країни. Результатом творчого відрядження став фільм «Аероград». Напередодні війни працює над фільмом «Щорс», з основною темою — народ у війні. За цю роботу митець був удостоєний Державної премії СРСР. З початком війни змінюється і життя О.Довженка. Він добровольцем іде на фронт захищати рідну землю. Працює в газетах «Красная Армия», «Красная звезда», «Известия». Пише серію оповідань. У 1943 році на екрани виходить документальний фільм «За нашу Радянську Україну». У травні 1945 року з'являється ще одна стрічка «Перемога на Правобережній Україні». Після війни О.Довженко

знімає документальний фільм про Вірменію «Рідна країна», у 1949 році — стрічку «Мічурін». На початку п'ятдесятих років великий режисер в основному займається педагогічною та викладацькою роботою в Інституті кінематографії. Пише сценарії та кіноповісті: «Відкриття Антарктиди», «Поема про море», «Повість полум'яних літ», «Зачарована Десна». Сповнений творчих планів, О.Довженко раптово помирає 25 листопада 1956 року. Йому йшов шістьдесят третій рік... Уже після його смерті виходить вибране О.П.Довженка, дознімаються дружиною Ю.Солнцевою «Поема про море», «Повість полум'яних літ», «Зачарована Десна». У 1959 році за сценарій фільму «Поема про море» О.П.Довженку посмертно присуджується Ленінська премія.

Оглядаючи творчий доробок геніального майстра, великого романтика й поета, щоразу неодмінно наворачтаєшся до думки: де ж витoki того світу краси і гармонії, що таким чистим світлом, мудрим і невмирущим, постає зі сторінок його творів? Що ж саме могло запасти в душу і підкорити серця цивілізованого світу, коли роботи митця визнавалися неперевершеними? Висновки можуть бути надзвичайно простими. Та й підказку на них дає сам О.Довженко. Віддана й щира любов до своєї землі, своєї батьківщини, свого роду й народу, добре, чуйне, мудре ставлення до всього живого — ось ті орієнтири, що виводять на правильну відповідь, пояснюючи невмирущість і одвічну магію його творчості. О.Довженко опоетизовував світ і намагався життям своїм не порушувати природну красу і гармонію, а примножувати її де б то не було і яким би то не було чином. Мабуть, ніхто краще й проникливіше не сказав про той оберіг чистої духовної й емоційної пам'яті, про звичайну сільську хату, яку ніби «ніхто й не будував, а виросла вона сама, як печериця, між грушею і погребом», про дитинство, яке минуло серед неповторних краєвидів, про людей, які були наче органічним доповненням казкової природи. В одному з ліричних відступів у «Зачарованій Десні» письменник так казав про той незабутній період життя: «Коли ж обертаюсь я часом до криниці, з якої пив колись воду, і до моєї білої привітної хатинки і посилаю їм у далеке минуле своє благословення, я роблю ту лише «помилку», яку роблять і робитимуть, скільки й світ стоятиме, душі народні живі всіх епох і народів, згадуючи про незабутні чари дитинства. Світ одкривається перед ясними очима перших літ пізнання, всі враження буття зливаються в невмирущу гармонію, людяну, дорогоцінну. Сумно і смутно людині, коли висихає і сліпне уява, коли, обертаючись до найдорожчих джерел дитинства та юнацтва, нічого не бачить вона дорогого, небуденного, ніщо не гріє її, не будить радості ані людяного суму. Безбарвна людина ота, яку посаду не посідала б вона, і труд її, не зігрітий теплим промінням часу, безбарвний». О.Довженко вважав, що людина, яка не любить природу, не розуміє її, — не може стати справжнім митцем. Ота благоговійність і, головне, сприйняття людини в органічному єднанні з нею, як одного цілого, безсумнівно, знайшли своє талановите відображення в усіх художніх творах митця — від оповідань до фільмів. «Жили ми в повній гармонії з силами природи, зимою мерзли, літом смажилися на сонці, восени місили грязь, а весною нас заливало водою, і хто цього не знає, не знає тієї радості і повноти життя». І основний стрижень тієї природи — своєрідний символ, ріка життя, зачарована Десна. «Благословенна будь, моя незаймана дівиця Десно, що, згадуючи тебе вже много літ, я завжди добрішав, почував себе невичерпно багатим і щедрим. Так багато дала ти мені подарунків на все життя. Далека красо моя! Щасливий я, що народився на твоєму березі, що пив у незабутні роки твою м'яку, веселу, сиву воду, що ходив босий по твоїх казкових висипах, слухав рибальських розмов на твоїх човнах і казання старих про давнину, що лічив у тобі зорі на перекинутому небі, що й досі, дивлячись униз, не втратив щастя бачити оті зорі навіть у буденних калюжах на життєвих шляхах». Саме його надчутливість дозволила створити опоетизовану симфонію драматичних часів, коли, здавалося, потрясаються основи буття. Відомо, як греки надзвичайно ревно ставилися до своєї легендарної історії, але після смерті О.Довженка вони шанобливо назвали його Гомером ХХ століття. У своїх художніх сповідях митець наближається до найкращих традицій української народної творчості: ліризм, емоційність, фі-лософська заглибленість думки, романтична піднесеність і патетична пристрасність насичують і струмують у кожному слові чи кадрі художника. Змальовуючи своїх

предків, О.Довженко через своїх рідних мовби відтворює колективний образ всього народу. Ці високі узагальнення проступають навіть через такі деталі, як руки прадіда Тараса, які «нікому й ніколи не заподіяли зла на землі, не вкрали, не вбили, не одняли, не пролили крові. Знали труд і мир, щедроти й добро». Чи ж не звідси витікає того заклику-звернення до своїх учнів — «усе життя грати етюд на інтелігентність»? І чи не саме це так магічно приваблює людей у його творчості? Інша іпостась художнього оспівування митця — праця. Просто і ненав'язливо виступає означена тема в роботах О.Довженка, але своєю внутрішньою величчю ця стихія творення заворожує, ще і ще раз підтверджуючи віковий історичний висновок про те, що основним моральним і естетичним критерієм для народу є праця. Вона вивершує і визначає все найпрекрасніше на нашій землі. «Любіть землю! Любіть працю на землі, бо без цього не буде щастя нам і дітям нашим ні на якій планеті». Звернення до простих і святих понять, чесне й проникливе осмислення їх роблять автора філософом, володарем дум, людиною середини ХХ століття, що уособлює собою радощі й болі свого часу і свого народу. При зверненні до безсмертної творчості митця переконуємося у цьому постійно. І ще О.Довженко — великий гуманіст, який не мислив себе без людей, своєї діяльності на благо народу без органічного свого єднання з ними, а через них — з самим життям. «Я син свого часу і весь належу сучасникам своїм», — так говорив про себе Олександр Петрович Довженко, помиляючись по суті, можливо, вперше в житті. Історія розсудила по-своєму: належить він тепер вічності, як невід'ємна частка могутньої світової культури, як світояйний геній українського народу.

Постійна адреса: http://ukrlit.org/dovzhenko_oleksandr_petrovych